

AZ ERDÉLYI MENEKÜLTEK SAJTÓJA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Az erdélyi menekültek sajtójának története ugyan szorosan kötődik Erdély Trianon utáni történetéhez, de az előzményekről nem szabad megfeledkezni. Az 1800-as évek végén és a húszadik század elején Erdélyből és különösen a Székelyföldről sokan vándoroltak el. Ez a vándorlás három irányba történt jóllehet csak egy vagy legfeljebb két irányt szoktak emlegetni. Az 1902-ben a tusnádi Székely Kongresszuson külön szakosztály foglalkozott a kivándorlás kérdésével. Itt főleg az akkori Románia felé irányuló kivándorlást elemezték, mely nagy vérvesztést okozott az erdélyi magyarságnak, s melynek máig ható tanulságai vannak. Érdeemes elolvasni a kongresszus anyagát (lásd: Székely Kongresszus, Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2001. valamint Nagy Sándor: A regáti magyarság, Diaszpóra könyvek, Kolozsvár, Sopron)

A kivándorlás másik iránya Amerika volt. Erről is nagyon sok dokumentum maradt fenn.

A harmadik irányról általában nem is szoktak beszélni, hiszen ennek célja „csak a főváros, Budapest” volt. Hogy mégis miért kell erről beszélnünk azt az **ATTILA** című lapból tudhatjuk meg

(Az Attila című lap képe)

A lapot a Budapesten élő székelyek alapították ezelőtt több mint száz évvel (1905-ben). A lap a **Budapesti Székelyek Segély- és Önképző Egyleté**-nek a hivatalos közlönye. Az egyesület célja: „...Ez a legközelebbi múltban s

napjainkban szinte megszokottá lett, székely-kivándorlásnak csökkentése; mert nem szabad elfelednünk, hogy ahány székely elhagyja a haza földjét, annyival fogy nemzetünk lélekszáma és ugyanannyival gyarapodik a ránk nézve mindig idegen nemzetiségek ereje. Harcias erényekben tündöklő székely testvéreink százezrei lettek – Romániába vándorolva – oláhokká, az illetékes fórumok bűnös közönyössége folytán.”

Az egyesület másik célja, hogy megakadályozza azokat a visszaéléseket, melyeket a munkát kereső, de tapasztalatlan székely fiúk és lányok ellen követnek el Budapesten. „700-800 iparos ifjú van most Budapesten, akik szintén más segítség hiányában kénytelenek a nemcsak hazájukat, hanem elveiket is áruba bocsátó szocialistákhoz csatlakozni....

„...A közelmúlt napokban egy székely ifjút, ki mint bádogos-segéd dolgozott, elvtársai (a szocialisták) dacára annak, hogy a szakegyletbe be volt iratkozva, - mert a „Népszavá”-ra nem akart előfizetni, munkájából elüldözték úgy annyira, hogy kénytelen volt a fővárost teljesen elhagyni.”

A lap élénken ecseteli, hogy milyen veszélyek fenyegetik a magyar fővárosban munkát vállalni óhajtó, naiv székely lányokat. Itt a többségüket vagy kerítőnők, vagy olcsó cselédmunkát közvetítő lelketlen kufárok hada várja őket. Mivel a hivatalos szervek semmit nem tettek, hogy ezt az „emberkereskedelmet” meggátolják, a székelyek maguk próbáltak segíteni honfitársaikon. Ebben segített az **ATTILA** című lap is. Sajnos a közömbösség egy idő után lehervasztotta a lelkesedést. A lap mindössze két évfolyamot ért meg.

Később nagy árat kellett ezért fizetnünk.

Az első nagy elvándorlási hullámot az 1916-os (augusztus 27-én) román betörés idézte elő. Ez a román betörés váratlanul érte a magyar hivatalos szerveket ezért hatalmas káosz uralkodott a menekültek között. A kormány ugyan igyekezett megszervezni a menekültek elhelyezését az ország különböző területein, de nem nagy sikerrel. Pontosán nem lehet tudni, hogy mekkora volt a menekültek száma. „A parlamenti képviselők – becslésen alapuló adatai szerint – 800 ezer

ember vált földönfutóvá ezekben a hetekben”. (Dr. Merényi László: Erdély védelme, 1916.) Ezért is érdekes ez az összeírás, melyet Szabolcs vármegye alispánja készítetett. Címe: **ERDÉLYI MENEKÜLTEK SZABOLCSVÁRMEGYÉBEN.** Ebben a kimutatásban több mint 3600 menekült adata van felsorolva a következő szempontok szerint: A menekült család fejének neve; a vele menekült családtagok száma; foglalkozása; honnan menekültek; elhelyezési hely. Ez a sajtótermék nem tartozik szorosan a menekültek sajtójához, de megemlítettük, mert kevesen ismerik, és mert nagy jelentőséggel bír a kutatók számára. (Az 1916-os meneküléssel kapcsolatban két megjegyzés: Nem tudjuk, hogy hányan tértek vissza szülőföldjükre és hányan maradtak az anyaországban; A megszállók távozásuk után nagyon sok embert hurcoltak magukkal. A Székelyföldről például 17 ezren kerültek Moldvába. Utólag derült ki, hogy közülük csak háromezren maradtak életben. Ugyancsak internáló táborokban szállították a regáti magyarság nagy részét. Eddig még ezt sem kutatta a történelemtudomány, pedig ez is a mi történelmünk. Lásd: Dr Merényi László: Erdély védelme, 1916, pg.60.; Nagy Sándor: A regáti magyarság, pg.55.)

A Trianoni békediktátum után olyan hatalmas menekültáradat indult el Erdélyből, melyhez fogható eddig a magyar történelemben nem volt. Ennek az országrésznek idegen kézbe kerülése hatalmas embertömegeket indított, elsősorban a területének kétharmadával megrövidített anyaország, másodsorban, pedig a világ számos más országa felé. Mindez számokban kifejezve azt jelenti, hogy 1918 és 1924 között, tehát hét év alatt, az Országos Menekültügyi Hivatal kimutatása szerint **197.035** erdélyi magyar keresett menedéket Magyarországon. Az 1930-as román népszámlálás szerint (pedig ezt fenntartással fogadják a szakemberek) az 1910-es népszámlálási adatokhoz viszonyítva, 305.789 magyar tűnt el Erdélyből. Ez az adat jelzi, hogy nem csak az anyaország, hanem sokszor nagyon távoli országok, mint Brazília, Argentína, az Amerikai Egyesült Államok, váltak célországgá a menekülők előtt. Magyarország ugyan

megpróbálta lefékezni ezt a pánikszerű beözönlést. Az 1920. novemberi kormányrendelet szerint csak azok repatriálását engedélyezték, akiket formálisan kiutasítottak Romániából, azokat, akiknek családtagjai már áttelepedtek, vagy akik tanulmányaikat kívánták folytatni az anyaországban. A magyarországi intézkedések ellenére és a román nemzetiségellenes törvények hatására, 1924 és 1940 között további 30 - 40 ezer ember hagyta el hazáját, Erdélyt.

Anyaországi emigrációban

1919 szeptemberében Friedrich István miniszterelnök felajánlotta Bethlen Istvánnak a „*erdélyi ügyekkel megbízott titkos minisztérium*”² vezetését. A felkérést Bethlen István elfogadta.

A „titkos erdélyi minisztérium” két fő osztályból állt. Az egyik az erdélyi menekültek ügyeivel (elhelyezkedésük, segélyezésük, stb.) foglalkozott. Ezt az osztályt Gagyi Dénes vezette. A másik a politikai főosztály volt, amelyet Teleki Pál vezetett.

A titkos erdélyi minisztérium 1919. november végén, a Huszár kormány megalakulásakor formálisan megszűnt, de osztályai ugyancsak Bethlen István irányításával tovább működtek. Az erdélyi menekültek ügyeivel foglalkozó osztályt 1920 tavaszán, **Országos Menekültügyi Hivatallá** változtatták. A hivatal munkatársai feladatkörébe tartozott a menekültek szállás- állásügyei, lakások építése. A hivatal segítette a menekültek önszerveződését és integrálódását a magyar politikai közéletbe.

Mivel az akkor még bizonytalan státusú „megszállt” területeken maradt magyar gazdasági, társadalmi, egyházi intézmények támogatását közvetlenül a Miniszterelnökség nem oldhatta meg, ezért 1920 áprilisában létrehozták a **Bocskai Szövetséget** (Tudományos Irodalmi és Közművelődési Egyesület). E társadalmi szervezeten keresztül segítették elő többek között az otthon maradtak támogatását is. A Bocskai Szövetség 1921 nyarán, nevét **Népies**

Irodalmi Társaságra (NIT) változtatta. Erre azért volt szükség, hogy eltereljék a román külügyi szervek figyelmét a tevékenységükről.³

A NIT az Országos Menekültügyi Hivatallal közösen, az erdélyi menekültek tájékoztatása érdekében kiadták az **ERDÉLYI HÍREK** című hetilapot. A lappal egy időben indul meg az „Erdélyi Otthon Önszegélyező Egylet” szervezése is, mely később átvállalja a lap kiadását és nevét „**Erdélyi Otthon Segélyező Egyesület**”-té változtatja. A lap 6000 példányban jelent meg. Első számának megjelenési dátuma **1920. február 8.**

(Erdélyi Hírek lap képe)

Az **Erdélyi Hírek** a mai megfogalmazás szerint információs lap volt. Mint minden erdélyiek által szerkesztett lap nagy hangsúlyt fektetett az erdélyi események bemutatására a Hírek Otthonról című rovatban. Íme egy példa a sokból: „ – Fogaras várát és honvédkaszárnyáját is magyar internáltakkal töltötték meg az oláhok. A magyar tisztviselők kezdetben a várban voltak, majd átköltöztették őket a honvédlaktanyába úgy, hogy a tisztviselőket marhaszekerekbe fogták s a katonai felszerelést úgy vitték a városon át, a városháza ablakába gyűlt oláh fáták röhögésétől kísérvé...A honvédlaktanya környékén lakó családok már előre rettegetek az éjszakáktól, mert az oláh hóhérmunkát követő velőthasogató jajgatások verték fel az éjszaka csendjét. A soha ki nem hallgatott tisztviselők vagyoni viszonyát az oláh detektívek (Siguranca) felkutatták s ez alapon a tábor parancsnoka szabta meg a szabadulás árát, ami 2000 koronától 60 ezer koronáig terjedt. Ha ez négyszemközt le volt fizetve Saracu Aurel parancsnok kezéhez, akkor jött a szabadság is. Seracu gyakran azzal mentegette magát, hogy a lefizetett összegből neki kevés jut, mert többfelé oszlik. A nagyszebeni oláh belügyminisztériumban sokan ezen az úton lettel milliomosokká.”

A lap tudósított a letelepedés és a munkába állás lehetőségeiről. Az olvasó tudomást szerezhetett a különböző erdélyi szervezetek programjairól, az erdélyiek találkozóhelyeiről, a megalakult erdélyi gyülekezetekről. Az „üzenő”

rovaton keresztül, pedig érdeklődhettek eltűnt szeretteikről. A lapban megjelent a vagonlakó családok listája is. A lapot külföldi propagandára is használták. Vezércikkeit sokszor francia, olasz vagy angol nyelven jelentik meg. Az Erdélyi Hírek főszerkesztője Sándor G. Bertalan volt. 1921. november 7-én megjelenik az Erdélyi Hírek melléklete a **SZÉKELY SZÓ**. A későbbiekben hírt kaphattak az Augusztai Menekült Telep (X. ker. Pongrác u.), majd a Bocskai Telep felépüléséről. 1921-es évre évkönyvet adnak ki **ERDÉLYIEK KALENDÁRIUMA** címmel. A lap három évfolyamot ért meg. 1922-ben, anyagi okok miatt megszűnt. Azonban megszűnésében az is közrejátszott, hogy az erdélyi menekültek folyamatos beilleszkedésével elvesztette funkcióját. Ezen kívül Erdélyben is megjelentek már olyan lapok, amelyeket érdemes volt és támogatni kellett (Ellenzék, Magyar Nép, stb.).

/Erdélyi Sajtótudósító képe/

1921. április 22.-től, **ERDÉLYI SAJTÓTUDÓSÍTÓ** címmel, olyan sajtószemle jelent meg, amely a magyarországi sajtót látta el erdélyi hírekkel. Az akkor még nehezen hozzáférhető erdélyi magyar, román, német lapok híryanagát szemlélte. (Például a 6. számban /1921. április 28/ arról olvashatunk, hogy „*a szászokat is repatriálják: Lökösházára negyven vagon erdélyi menekült érkezett, akiknek túlnyomó része szász nemzetiségű és Nagyszebenből expatriálták őket a románok...*”) Még egy másik tudósítás: **Nem szűnnek meg a repatriálások** – *A repatriáló hivatal az oláh kormány legújabb rendelete értelmében minden kiutasítottól írást vesz, hogy „önként, minden befolyástól mentesen”* kérte a visszatelepítést. A rendelet nyilvánvaló célja az antant előtt ezekkel az írásokkal igazolni, hogy senkit erőszakkal, ki nem üldöztek.

A lap felelős szerkesztője Farkas Zoltán, kiadója, pedig a Népies Irodalmi Társaság (Felelős kiadó: Barabás Endre). Megjelenik kéthetenként többször – közlik a lap impresszumában. Az Erdélyi Sajtótudósító nyolc hónapon keresztül rosszul olvasható, gépelt formában jelent meg, 60 – 70 példányban. Ezekből a hírekből, 200 példányszámban, kéthetente, Sebes Dénes szerkesztésében francia

(Kép a lapról)

nyelvű válogatást adtak ki, **LA TRANSYLVANIE ENCHAÎNÉE** címmel. Ezt a periodikát nagykövetségeknek, nemzetközi sajtóirodáknak valamint nemzetközi szervezeteknek juttatták el rendszeresen. A Népies Irodalmi Társaság 1933-ban **KELETI KÖZLÖNY** címmel egyetlen lapot jelentetett meg 600 – 1000 példányban. Ebben a rendszeres sajtófigyelés törzsanyagát, sajtókivonatokat, újságcikk részleteket tematikusan adták közre. A folyóiratnak 13 száma jelent meg. A sajtószemlét az érdekelt minisztériumok, könyvtárak, a külföldi magyar nagykövetségek és az Erdéllyel foglalkozó szakemberek kapták meg rendszeresen. A lap első száma 1933. június 15-én, míg az utolsó, 13. száma ugyanez év októberében jelent meg. A folyóirat főbb rovatai: Az utolsó hetek eseményeinek átnézete; Politikai élet; Megyék és városok; Kisebbségek; Jogrend és jogélet; Egyház és iskola; Vegyes, stb. Megjelenését anyagi okok miatt szüntette be. Helyette évkönyvet terveztek ami „Keleti Actio” címmel csak kéziratban maradt meg.

(Keletmagyarország képe)

KELETMAGYARORSZÁG címmel az Erdélyi Magyar-Székely Szövetség 1920 és 1922 között hivatalos közlönyt jelentetett meg. A „Keletmagyarország” abban az időben az erdélyi menekültek leghangsúlyosabb lapja volt. Első lapszáma 1920. november 8-án jelent meg.

„Az Erdélyi Székely-Magyar Szövetség és lapja a Keletmagyarország azt az elvet vallja, hogy csakis a magyar államiság visszaállítása az elszakított területeken, hozhatja meg az egész térség békéjét és erről a magyarság nem mondhat le.

- *segíti az Erdélyben maradt magyarokat (anyagilag és azzal, hogy a jogsértéseket a nemzetközi közvélemény elé viszi.)*
- *segíti a menekülteket (munkalehetőséggel, szakmatanítással, stb.)*
- *hirdeti a hazaszeretetet,*

- *A Keletmagyarország segít abban, hogy megismerjük a román kormány elnyomó, nemzetromboló rendeleteit, melyek mélyen érintik az erdélyi magyarságot; minden olyan mozgalom és jelenség ismertetése, mely a kellő orientálódást megadhatja*
- *A Keletmagyarország a belpolitikai (magyarországi) eseményeket is Erdély látószögéből nézi és ez az oka, annak, hogy függetlenségét minden irányban igyekszik megőrizni. Nincs támogatva érdekcsoportoktól és a hatalomtól sem. A Szövetség szócsöve.*
- *Nemzetvédelmi tevékenység (önképzés az ifjúságban: sportegyletek, önképző társaságok létesítése, stb.)”*

Mindenre történésre figyel, ami Erdéllyel kapcsolatos.

Részletesen taglalja a Kolozsvárról elűzött Egyetem körüli vitákat, foglalkozik az erdélyi színházak helyzetével, a magyar belpolitikai eseményekkel, és természetesen az Erdélyben elkövetett magyarelles atrocitásokkal. A lap irodalmi rovata többek között Szabó Dezsőt, Sajó Sándor, Végvárit (Reményik Sándor), Benedek Eleket, stb. szólaltatja meg. Figyelemmel kíséri az Amerikába kivándorolt erdélyi családok sorsát is. Az Erdélyi Magyar-Székely Szövetséget 1919 őszén alapították emigráns székely tisztviselők. 1920 tavaszán még a Bocskay Szövetség legerősebb versenytársaként létezett. A Bocskay Szövetség viszont a kormány támogatását élvezte. Azok a szervezetek melyek nyíltan és hangosan uszító propagandát folytattak, gátolták a magyar külpolitika nemzetközi integrációs törekvéseit. Ezért határozta el Bethlen István, hogy az általános belpolitikai konszolidáció érdekében e szervezeteket megszüntetik. 1921. május 11-én értekezletet tartottak a miniszterelnöknél az irredenta szervezetek korlátozása és megszüntetése érdekében. E tanácskozás után oszlatták fel az Erdélyi Székely-Magyar Szövetséget is, elnöke, Király Aladár (volt háromszéki főispán) minden tiltakozása ellenére. Ennek következtében

szűnt meg. A „Keletmagyarország” hetilap is. Utolsó lapszáma 1922. március 6-án (3. évfolyam 10. szám) jelent meg.

Két jelentéktelenebb és rövid életű lapról is meg kell emlékeznünk ebből az időből. Az egyik a **Székelyföld** és a másik a **Székely Szó** című lap.

SZÉKELYFÖLD

(Székelyföld képe)

A Székelyföld 1918 zűrzavaros időszakában indul meg. Feltehetően még a világháború előtt Budapestre költözött székelyek alapították. A fejlécén (impresszum) csak egy szerkesztő, Színi Lajos szerepel. A kiadványt a „székely érdekeket szolgáló politikai lap”-ként határozták meg. Első számai még 1918 végén jelentek meg. Akkor még gépírással szerkesztik. A második évfolyam második számától azonban nyomtatásban lát napvilágot. Megjelenési gyakorisága havonta két alkalom. A szerkesztőség és kiadóhivatal a Rökk Szilárd u. 6 szám alatt volt. A lap elsősorban az erdélyi menekültek problémáival foglalkozik behatóbban. Például az 1919. január 25-i számban a következő tudósítást olvashatjuk: „A budapesti Székely Nemzeti Tanács újabb tiltakozó nagygyűlésre hívta össze január 19-én a Budapesten lakó, és a román erőszakosság elől ide menekült székelyeket valamint a tiszántúli és bánági magyarokat. A Vigadó tele lett emberekkel.” Ugyanakkor a politikai és hadi helyzetet elemző cikkek is helyet kapnak a lapban. Ezek az írások sajátos, mondhatni az akkori erdélyi székely életérzésének a szemszögéből elemzik a helyzetet. Ezt tükrözi a második évfolyam második számában megjelent „Gyáva népnek nincs hazája” című írás is.

Pontosan nem tudjuk mikor adták ki az utolsó számot, de ha figyelembe vesszük az akkori politikai helyzetet szerintünk ez kis lap nem sokáig volt életképes.

SZÉKELY SZÓ

(Székely Szó képe)

A Székely Szó a Trianon utáni lapindítási dömping egyik terméke. A Széchenyi könyvtárban található lapszámok szerint még egy évfolyamot sem ért meg. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a nemzeti könyvtár gyűjteménye nagyon hiányos. Összesen hét lapszám található a lehetséges 26-ból. Az első szám 1921. június 15-én jelent meg. Alcíme szerint „Székely érdekeket szolgáló társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi lap”. A meglévő lapszámokból arra lehet következtetni, hogy hetenként jelent meg. Felelős szerkesztője: Szépvízi Balás Béla. A szerkesztő nevével a harmincas években megjelenő „Székelység” című lapnál újra találkozhatunk. A hetilap több érdekes rovatot is indított, de nem mindig megfelelő tartalommal. Például minden lapszámban a vezércikk után következik a Székely Szó” tárcája rovat. Általában egy verssel indul, mint pl. Petőfi feltámad! (Kiss Menyhért verse), Az ágyúműhelynél (Szabó Jenő verse), S jött a király! (Szabolcska Mihály verse) stb. A tárcarovatban rövid prózai írásokat is olvashatunk. Ezen kívül egyes lapszámok „Irodalom és művészet” rovatot is tartalmaznak. A „rovásírás”-ban rövid híreket olvashatunk, akár csak a Hírek rovatban. A lapnak nincs egy kiforrott markáns tartalmi elképzelése. Inkább esedékesen jelennek meg a rovatok és a benne levő tartalom. Az erdélyi magyarság helyzetével inkább a kishírekben foglalkozik. A gödöllői Attila Társaság tevékenységét ismerteti. A Társaság arra törekszik, hogy szárnyai alá vegye az összes Magyarországon lakó székelyt és ápolja a hazafias szellemet. A lap vezércikkei hirdetik a székely faj kizárólagos értékeit és kiváló tulajdonságait. Miközben a magyarságot teszi felelőssé mindenért a székelységet

igyekeznek olyan mitikus régiókba emelni, ahol nagyon nagy erkölcsi és gondolati magasságokban élnek a magyarok felett. Főleg a felelős szerkesztő által írt cikkek tele vannak bombasztikus, sokszor az érthetlenségbe torkolló körmondatokkal. A lap sem tartalmában sem a hírforrások minőségében nem éri el a korabeli kiadványok (Erdélyi Hírek, Keletmagyarország) színvonalát. A lap 26. száma nagyon megfogyatkozott. A szerkesztők jelzik is, hogy anyagi nehézségekkel küzdenek. Ez az utolsó (!) szám már csak két cikket és két verset tartalmaz. A további megjelenésnek sehol nincs már nyoma.

A húszas évekből még két jelentősebb lapról tudunk. Az egyik a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete által kiadott **Új Élet** című lap.

(Új Élet képe)

Az impresszumban szépirodalmi, társadalmi és politikai folyóiratként nevezi meg önmagát. Sajnos a lapból csak nagyon kevés számot őriznek a nagyobb könyvtárak. Annyit tudunk, hogy 1923 és 1926 között jelent meg és mindvégig Csanády György szerkesztette. Ebben a lapban jelent meg először a Székely Himnusz is. A másik figyelemre méltó lap a **HÍD** címet viselte. Könyvünkben erre részletesen kitérünk ezért itt nem ismertetjük.

A harmincas évek közepén az erdélyiek szervezetei újabb lapok kiadásába kezdenek. 1935 és 1939 között jelenik meg Budapesten az **ERDÉLYI ÉRTESÍTŐ**, melynek szerkesztői Zakariás G. Sándor és Gergely Pál.

(Erdélyi értesítő képe)

A Híddal ellentétben az Erdélyi Értesítő tulajdonképpen egyesületi hírlap. Az impresszum szerint az Erdélyi Férfiak Egyesületének és az Erdélyi Egyesületek titkárságának hivatalos lapja. A lapot az 1935. évi tavaszi számban, mint negyedéves kiadványt hirdetik, de az Országos Széchényi Könyvtárban fellelt példányok arról tanúskodnak, hogy 1935 és 1939 között évente egy alkalommal jelent meg, nevezetesen 1935 tavaszán, 1936 őszén, 1937 őszén, 1938 nyarán és 1939 nyarán. Sajnos a megjelent lapszámokat elfelejtették számozni, ezért nagyon nehéz nyomon követni az esetleges hiányt. A lapot az Erdélyi Férfiak

Egyesületének 1933-ban kiadott Évkönyve szellemében szerkesztette Zakariás G. Sándor. Az első, 1935 tavaszán megjelent számhoz, akárcsak az Évkönyvhöz a bevezető sorokat az egyesület elnöke, gróf Teleki Pál írta. A lapban olvashatunk az egyesület történetéről dr. Asztalos Miklós tollából. Szinte minden számban nyomon követhetjük azokat az erőfeszítéseket, amelyek a különböző erdélyi szervezetek összefogására, lehetőleg egy szervezetbe való tömörítésére irányultak, és aminek eredményeként az 1939 évi nyári számban az Erdélyiek Szövetségének megalakulásáról olvashatunk.

Az Értesítő beszámol a különböző erdélyi menekültek által létrehozott civil szervezetek életéről, munkájáról is. Így megismerkedhetünk Kőrösi Csoma Sándor munkáscsoport tevékenységével, a győri és Győr-vidéki erdélyiek életével, a hódmezővásárhelyi Székely Társaskör, a Debreceni Székely Társaság, a Székely – Székiek és Erdélyiek Társasága Székesfehérvár csoport működésével.

Az 1937. őszi számban Erdély irodalmi életének elmúlt húsz évéről jelenik meg esszé.

Részletesen tájékoztat az erdélyieket érintő főleg kulturális és szociális eseményekről. Összegző beszámolót olvashatunk az Egyesület előadássorozatáról, mely az elszakított területek életével foglalkozott. Tudomást szerezhethetünk az Erdéllyel foglalkozó legújabb kiadványokról. A lap 1936. évi őszi száma, az akkor megjelent Történeti Erdély (Asztalos Miklós szerkesztette) című, hatalmas összefoglaló művel foglalkozik és ajánlja megvételre. Ritkán verseket is olvashatunk a lapban. Az 1937. évi őszi szám Csanády György Árvaság című versét közli.

Aki a két világháború közötti erdélyi menekült társadalmat és főleg annak civil szerveződéseit tanulmányozza annak elengedhetetlen forrása az Erdélyi Értesítő.

(Erdélyi Figyelő képe)

Ebben az időben (1937 – 1938) szintén Budapesten jelent meg az **ERDÉLYI FIGYELŐ**. A kiadvány az *Erdélyi Helikon Magyarországi Barátai* adják ki, dr. Bertalan István szerkesztésében. A lap kéthavonta jelenik meg azzal az elképzeléssel, hogy: „Az Erdélyi Figyelőnek nem csupán az a célja, hogy a magyar közönséget Erdélyről tájékoztassa. A háború után igen sok erdélyi magyart sodortak ki kis-magyarországra akik többé kevésbé elszakadtak itt régi környezetüktől, de az onnan jövő hírekre még mindig szívesen figyelnek, hiszen rokonság, ismeretség szálai fűzik őket a szülőföldhöz. Ezért gondoltuk helyénvalónak, ha lapunkban helyet adunk személyi híreknek is. Ezért egyrészt az Erdélyi Helikon Magyarországi Barátai társaságának közösségérzetét akarjuk előmozdítani, másrészt az erdélyi magyarság és barátai számának gyarapodását és fogyását számon tartani. Közölni fogunk tehát erdélyi híreket fontosabb személyi eseményekről és magyarországi híreket itt lakó erdélyiek életéről, sikereiről, végül pedig és nem utolsó sorban, magyarországi barátaink életében előállott fontosabb változásokról. Minthogy egy ilyen rovat a közönség szerető segítségével nem teljesítheti igazán hivatását, nagyon kérjük barátainkat, hogy életükben előállt bármiféle fontosabb változásról bennünket értesíteni szíveskedjen, hogy leközölve lapunkban, ezek által is előmozdítsuk a szellemi család kialakítására törő munkánkat. Lapunknak nem egy napilapot felülmúló óriási publicitása elég nagy nyilvánosságot nyújt ahhoz, hogy híreink minden erdélyi és Erdély iránt érdeklődő fülébe eljussanak. Talán szükségtelen is említenünk, hogy érdeklődésre, bármilyen erdélyi kérdésre a legnagyobb örömmel válaszolunk és kérjük olvasóinkat, hogy ezen a téren is bizalommal forduljanak hozzánk.”

Az Erdélyi Figyelő elsősorban az erdélyi írók, költők műveit népszerűsíti a magyarországi olvasók körében. Lap hasábjain Áprily Lajos, Reményik Sándor, Szabádi László, Szemlér Ferenc, Kiss Jenő, stb. verseit, gróf Bánffy Miklós, Tamási Áron, Kemény János Makkai Sándor, Wass Albert prózáját olvashatjuk.

Csanády György: „**Fiatal erdélyi írók**” című tanulmánya külön figyelmet érdemel.

Minden számban megtalálható az erdélyi belpolitikai élet elemzése: *Erdélyi keresztmetszet* rovatcím alatt. Például az 1938. február-márciusi számban a következőket olvashatjuk: „Áldozatok és halottak. A romániai magyarság veszteségeiről beszámolva, elsősorban arról a szerencsétlenségről kell megemlékezni, ami a legutóbbi választáson történt. Nyárádmaros községben a választásra felvonuló magyarságra a román karhatalom, jegyzői utasításra sortüzet adott. A sortűznek eddig három halálos áldozata van, akik sebesülésükbe belepusztultak. A halottak közül Balogh F. Antal és Márton G. Károly a magyarság derék helyi vezetői voltak. Halálukért az eljárás hivatott elégtételt adni, amelyet a hatóságok a Magyar Párt feljelentésére folyamatba tettek”.

Az szépirodalom mellett képet nyújt Erdély kulturális életéről is, ilyen címek alatt: Az erdélyi egyházak életéből; Az erdélyi magyar színház.; Erdélyi képzőművészek kiállítása, az Erdélyi Kárpát Egyesület munkája; Az Erdélyi Gazdasági Egyesület munkája; Szellemi élet Erdélyben, Az Erdélyi Múzeum Egyesület – rövid története és jelentősége az erdélyi kultúréletben, A Vásárhelyi Találkozó, stb.

A lapról szóló visszajelzések: Tárgyilagos és kimerítő ismereteket nyújt Erdélyről. Sokan hézagpótlónak tartják és üdvözik a kezdeményezést. Csakhogy egy lap fennmaradásához, még akkor is, ha ilyen igényes és magas színvonalú, és szép kivitelű, mint az Erdélyi Figyelő, nem elég csak a lelkesedés. Ehhez pénz is kell. A lap csak két évfolyamig bírta.

(A Székelység képe)

Hosszabb életű kiadvány volt **A SZÉKELYSÉG**. Kisebb megszakítással 1932 és 1938 között jelent meg. Egy néhány hónap különbséggel Székelyudvarhelyen is megjelent egy Székelység című lap, Bányai János szerkesztésében. A

budapesti kiadványt Szépvizi Balás Béla szerkeszti, akinek nevével már találoztunk a Székely Szó című lap ismertetésénél. A lapot a székely faj kizárólagosságának és felsőbbrendűségének eszméje hatja át. A lap közli az 1934. évre szóló munkatervét és ebben kifejti irányultságának lényegét is:

„... A Székelység nem politikai lap olyan értelemben amilyennek kormányhatósági engedély és kauczió nélkül nem szabad politizálnia. De az a politika, amelyhez ez az engedély kell napi politika, pártpolitika. Nekünk ez nem kell.

Mi székelyek, kik, mint Hunor ivadécai, ikertestvérei vagyunk Magor ivadékaiknak, magyar véreinknek, tudjuk, hogy a mi 1500 esztendősi nemzeti létünk és alkotmányos szabadságaink, amelyeket mindenkor Nagymagyarország megszerzésére és fenntartására, megvédésére fordítottunk, olyan magyar vezér kezébe vannak letéve, aki azt nekünk a kezében levő és a mi kezünkbe is adandó fegyverrel biztosítani tudja ismét....”

A lap alapítói és szerkesztői létre akarták hozni a Székely Irodalmi Társaságot, mely egyesítené a székely tudósokat írókat és művészeket egy társaság keretében. Kérésüket felterjesztették a belügyminisztériumba, ahonnan a következő választ kapták: *„... az alakulás körülményeiből és az abban résztvevők számából azt kellett ugyanis megállapítanom, hogy a társaság a székely származású írók, művészek és tudósoknak csupán egy kisebb részét egyesíti magában és így ennek következtében valamint megfelelő anyagi eszközök hiányában a Társulat nem rendelkezik azokkal a feltételekkel, melyek az alapszabályukban nagyarányú célkitűzés megvalósítását és erre irányuló eredményes működés kifejtését biztosíthatják. Meg kell egyébként jegyeznem, hogy a már meglévő és tekintélyes tudományos, irodalmi és művészeti társaságok bőségesen elég lehetőséget nyújtanak arra, hogy azok keretei között minden irányú kultúrtörekvés kellő munkatervet találjon a komoly tudósok, írók és művészek számára.*

Budapest, 1933 évi június hó 27-én, dr. vitéz Keresztes Fischer Ferenc s.k.”

Ezzel a Székely Irodalmi Társaság ügye lezárult.

A folyóiratban Tudomány, Irodalom, Erdélyi Hírek, Szemle, Góbéságok, stb. rovat található. Szinte minden számában foglalkozik a rovásírással. A megjelent írások, főleg az iránymutató a lap szellemiségét tükröző tanulmányok stílusa dagályos nehezen olvasható és még nehezebben érthető.. Íme egy példa: „ ...*A mi nemzetünket az európai idegen befolyás osztotta meg és darabolta fel, jóval a mohácsi csapás s a trianoni hóhérbéke előtt. Tehát erkölcsileg csonkultunk meg, bomlottunk fel, mielőtt ennek természetes, logikus, elháríthatatlan következményeként földrajzilag megcsonkultunk s a teljes felbomlás lejtőjére taszítottunk volna.*

A fő szétbontási eszköz az volt, ami a nemzetek fiát a legfelbonthatatlanabb kapoccsal kellene egymáshoz kösse: a vallás, Szent István idejében is, II. Lajos és Szapolyai János Zsigmond idejében is.

A Szent István udvarába bejött idegenek elvették a nemzettől a nemzet egységes lelkét, annak hordozójával a nemzeti és vallási azonos tradíciókkal, nemzeti vallási szentségekkel s amit még akkor is meghagytak: a mythológiát (egyházi szokásokban, szertartásokban is), azt is – rómainak, idegennek tartott babonaként – kioperálta az egyházból is, a nemzet lelkéből is a nyugati materializmus a többszörös protestántizmus.....”

A lap 1939-ben megszűnt.

(A Hargitaváralja képe)

Tudomásom szerint egyetlen vidéken megjelenő erdélyiek által készített lap a **HARGITAVÁRALJA** című tudományos, szépirodalmi és társadalmi hetilap, mely 1936 és 1944 között jelent meg, Szegeden. A szegedi Hargitaváralja Jelképes Székely Község hivatalos közlönye volt. Főszerkesztő: dr. Szacsvay József; Felelős szerkesztő: Jósa János; szerkesztő: Ádám Éva. Időközben a szerkesztőgárda összetétele sokat változik. Tudományos, szépirodalmi és társadalmi hetilap, mely minden csütörtökön jelenik meg írja a

lap fejlécén. A kiadvány nagyobb részét a székelység eredetének kérdése foglalja el (lásd: A székely nemzet ösfoglaló; Rabonbánvár, Attila mondák, stb.). A lap tudósít minden olyan eseményről, mely közvetlenül vagy közvetve érinti az a Magyarországra menekült erdélyieket. Ezt főleg a Lármafa rovatban teszi meg. A Hargitaváralja egyesület élénk kapcsolatot tart fenn az Amerikába kivándorolt erdélyiekkel, akik maguk is megalakították a Hargitaváralja községeket. A lapnak Amerikában is működött fiókszerkesztősége. Ez a lap is előszeretettel ismerteti a székely humort a Góbéságok című rovatban. A könyvespolc rovat a legújabb erdélyieket érintő könyvek ismertetésére vállalkozott (Pl. Ignácz Rózsa: Anyanyelve magyar). Egyes számaiban nagyon érdekes adatokra bukkanhatunk az erdélyi menekültekkel kapcsolatban: Hargitaváralja 1939. december 1. Szeged (IV/23)

Adalék Erdély történetéhez.

A menekültek

A menekültek kb. félmillióan vannak.

A IX és a X. kerület peremvidékén:

Juranics-, Pongrácz-, Augusztá-, Mária-Valéria-, Zita, Madarász állami lakó telepeken és Pestszentlőrincen kaptak ideiglenes hajlékot.

Kb. 12 ezer család (kb. 35000 fő)

A telepeken létrehoztak kultúrközpontokat, templomokat, stb. Miután a Hargitaváralja létrejöttét ismerteti sommás ítéletet mond az egyesületről:

„A Hargitaváralja Jelképes Székely Község – nem érte el a célját egész 20 éves tevékenysége jelképes estélyekben, apró-cseprő összejövedelemben, diáktalálkozók, hosszú „nesze semmi szónoklatokban” ebben a magyar betegségben, merült ki. Nehezményezi, hogy nem tudták létrehozni az erdélyi házat.”

Írta: Tamás Károly

A Hargitaváralja 1940. évi V. évfolyamában már érződik a változás: Ilyen cikkek jelennek meg, mint: *Erdély kapuja kinyílt*, *Hazamegyünk*, *Székely feltámadás*, *Új út előtt áll a székelység*, stb.

Ugyancsak a lap tudósít arról, hogy milyen nagyszámban érkeznek az új menekültek és mit kellene tenni érdekében:

1941. január 1. (VI/1)

Az Erdélybe menekültek száma. Boncos Miklós államtitkár december 11-én a házban tett nyilatkozata szerint 54.000 volt. Az anyaországban pedig 12.000 jött. A menekülők 80%-a hazatérő volt ezért elhelyezésüket gyorsan sikerült megoldani. Ma már csak 14.000 szorul közellátásra. Ezek közül 4000 van menekült táborban.

A Hargitaváralja Jelképes Székely Községet (és vele a lapot is), akárcsak a többi civil szerveződést a második világháború után következett diktatúra megszüntette.

A menekült erdélyiek sajtója a két világháború között fontos szerepet játszott az Erdélyben történt események feltárásában és nyilvánosságra hozatalában. Nem állt mindig a hivatalos politika oldalán, sőt sok esetben ellenezte azt, érzékeltetve a menekültek szempontjait.

Szerintünk az, aki a két világháború közötti korszak történelmével, társadalomtörténetével foglalkozik, nem hagyhatja figyelmen kívül a menekültek sajtókiadványait sem.